

LITTERATUR

OPINIONSUNDERSÖKNINGARNAS PROBLEM

Av professor EINAR TEGEN, Stockholm

Opinionsundersökningar av typen Gallup ha under det sista decenniet energiskt bedrivits i Amerika och där väckt stort uppseende. Eller kanske skall man snarare säga: de ha numera så ingått i amerikanens medvetande att de förefalla honom som en del av själva den demokratiska ordningen. Han har vant sig att i tidningarna finna dessa regelbundet återkommande »polls» och att av dem inhämta, hur »folket» tänker i alla möjliga — och omöjliga — frågor. De ha också spritt sig till andra länder, England, Australien, Kanada och — nu senast — Sverige.

Dessa opinionsundersökningar ha nu också bedrivits under så lång tid, av så många olika institut — jämte Gallup är Roper i tidskriften *Fortune* den mest bekante — och i så stor omfattning, att man börjar få ett ganska rikt material för den vetenskapliga bedömningen av deras metoder och resultat, av deras förtjänster och svagheter. För tre år sedan utgav Gallup och Rae en entusiastisk beskrivning av opinionsundersökningarnas uppkomst, arbetssätt och funktion i samhället under den betecknande titeln »The pulse of democracy». Den sedan några år utkommande utmärkta tidskriften *Public Opinion Quarterly* ägnar en stor del av sitt utrymme åt en vetenskaplig diskussion av opinionsundersökningarnas problem. De personer, som stå mitt uppe i arbetet, äro heller ingalunda blinda för arbetets svårigheter, och de pröva sig fram med en mängd experiment och nya uppslag, som också ventileras i litteraturen.

Byggande framför allt på detta amerikanska material och denna amerikanska diskussion har Fritz Croner i en utmärkt skrift »Gallup eller opinionsundersökningarnas problem» gett en framställning på svenska av detta ej minst i Sverige högaktuella ämne. Vid sidan av Gallups eget nyss nämnda arbete, som dock har en något annan karaktär, känner jag icke på något språk en sådan koncentrerad och översiktlig och samtidigt mångsidig presentation av frågan. Författaren skildrar på ett intressant och populärt sätt och med en mängd konkreta exempel opinionsundersökningarnas uppkomst och historia, deras arbetssätt, metodiska problem och resultat samt diskuterar deras funktion i demokratin. Boken är avgjort kritiskt hållen men förstår samtidigt att betona det som förf. anser vara av värde i dessa undersökningar. Den har ursprungligen växt fram ur seminarieövningar, hållna av d:r Croner vid Stockholms Högskola, men sedan kompletterats med nytt material.

Jag skall här icke uppehålla mig vid skildringen av tidskriften *Literary Digest's* »triumf och sammanbrott», hur dess massundersök-

ningar, som under lång tid gav goda resultat och ibland nästan träffade prick, 1936 alldeles slog slint därför att man gick efter adresser på bil- och telefonägare och inte tog hänsyn till att det demokratiska partiet drog till sig allt fler människor ur de lägre klasserna. Nästan nervkittlande är berättelsen om Gallups förutsägelse detta år av huru stora fel Literary Digest med sin metod skulle komma att begå, och hur den slog in. Därmed kom Gallup fram i första linjen, och Literary Digest försvann.

Det var den statistiska samplingsmetoden, som här firade sin första stora seger i opinionsundersökningarnas historia. Det är icke nödvändigt att dra in alltför stora massor i undersökningen. Är blott urvalet riktigt, d. v. s. en exakt representation av hela befolkningen från synpunkter, som äro relevanta för den uppställda frågan, så kan man nöja sig med ett jämförelsevis litet antal tillfrågade personer. Det är på denna idé som de moderna opinionsundersökningarna äro byggda, och det är detta som gör att de kunna utföras i den omfattning som sker. I Amerika tillfrågas personer om alla möjliga ting, men med den befolkning som Amerika har kan felen under förutsättning av ett representativt urval hållas inom rimliga gränser med några tusen personer tillfrågade.

Croner framhåller nu emellertid att det representativa urvalet i åtskilliga fall synes ha klickat redan vid valprognoserna. Det har av en amerikansk forskare påpekats att Roper vid presidentvalet 1940 träffade rätt, tack vare tre samplingsfel, som upphävde varandra! Valprognoserna äro f. ö. det enda område, där en verklig kontroll av resultatets riktighet kan etableras, nämligen genom valen själva. Vid s. k. »äkta» opinionsundersökningar har man ingen motsvarande kontroll, men trots detta menar man att resultaten äro tillförlitliga — därför att man tillämpar samma metod som vid valprognoserna, där en kontroll sker. Den fråga som Croner därvid ställer är om man verkligen kan resonera på detta sätt. Han besvarar den nekande. Det är icke säkert att de principer, efter vilka urvalet sker vid valprognoserna, eller liknande principer av objektiv karaktär, som fördelning efter landsdelar, kön, bostadsort (stad och land), ålder, inkomst, social och ekonomisk ställning, äro de allena utslagsgivande vid utfrågandet av folks mening om Roosevelts politik i en viss fråga, om U. S. A:s allierade, om Ryssland, om hur kriget skall föras, om sociala reformer etc. Här måste enligt Croner också psykologiska faktorer och olika psykologiska typer tas med i beräkningen som utslagsgivande. Det räcker inte med att tro på att en sampling från de nämnda objektiva statistiska synpunkterna »räkar» bli representativ även i detta fall. Frågan torde stå öppen till diskussion. Det finns statistiker som mena att det räcker.

En annan viktig angreppspunkt för kritiken utgör valet av undersökningsämnen och frågornas formulering. Gallup har bl. a. rest det kravet, att spörsmålen böra omfatta frågor, »vilka man kan vänta att folket skall ha bildat sig en uppfattning om» och att de böra »i möjligaste mån anknyta till vanliga människors alldagliga erfarenheter». Men samtidigt fordrar han, att spörsmålen skola vara »av

allmänt intresse». Då man nu enligt Croner tolkat detta sistnämnda krav så att frågorna böra ha nyhetsvärde, så kommer man ofta i strid med det förstnämnda kravet. Det är ingalunda sagt, att folket i gemen bildat sig en uppfattning om allt som har nyhetsvärde. Detta framgår också vid intervjuerna genom det stora procenttalet »vet inte»-svar. Och inte nog härmed, man kan i dylika fall fråga sig, om icke många av de bestämnda ja- och nej-svaren i själva verket äro svar på måfå. Så särskilt, där detaljkunskaper äro erforderliga. Man vill gärna ha en »opinion», och svarar på frågan, även där man inte har någon. Det som har betydelse för »regeringen» eller någon annan stereotypiserad myndighet har heller ingalunda alltid betydelse för eller anknyter till »vanliga människors alldagliga erfarenheter».

När Croner kommer in på frågornas formulering, ett av opinionsundersökarna mycket diskuterat problem, anför han som exempel på en oriktigt formulerad fråga det svenska Gallupinstitutets undersökning angående fritt näringsliv. Croner behandlar också »intervjuernas och intervjuernas vanskligheter» och redogör på ett intressant sätt för den på senare tid i Amerika brukade jurymetoden.

Croner är av den uppfattningen att opinionsundersökningar i egentlig mening, även om man måste ställa sig kritisk i mycket till den tillämpning de överhuvud ha fått, dock ha ett större berättigande i Amerika än i Sverige. De kunna i Amerika utgöra ett medel att låta folket ge sin mening tillkänna gentemot det inflytande som utövas av partimaskiner, som det ej kan kontrollera, »påtryckningsgrupper» och trånga lokala intressen. Även mot legislaturer, misstänkta för korruption, kunna de vara ett korrektiv. Amerikanarens naturrättsligt betonade individualistiska och mot varje »makthavare» misstänksamma inställning gör det också naturligt för honom att använda sig av detta medel emot parlamentet. I Sverige åter, där parlamentet i mer egentlig mening är folkets representativa organ för utövandet av suveräniteten, blir det enligt Croner meningslöst att låta folket hävda sig mot »makthavaren»-parlamentet. Partierna inta också en annan ställning i Sverige, och »pressure-groups» i amerikansk mening saknas.

En intressant jämförelse med referendum på grundval av Brusewitz' och Tingstens arbeten är lärorik men måste här helt förbigås. Resultatet är att referenduminstitutet, så som det tillämpats i Schweiz och Amerika, inte motsvarat förväntningarna under den moderna tidens mera komplicerade förhållanden. Opinionsundersökningarna äro ett finare instrument, men de ha enligt Croner sin huvudsakliga betydelse såsom ideologianalys, d. v. s. för att utröna medborgarnas (ofta skeva) *föreställningar* om verkligheten, icke i akt och mening att låta resultaten få avgörande och vägledande politisk betydelse utan för att få en grund att stå på vid den uppfostran av medborgarna till självständig omdömesförmåga och det vidgande av deras kunskaper, som äro konstitutiva för demokratin och en förutsättning för den fria diskussionen. I denna mening ha de betydelse för demokratin. Opinionsmätningar med »decisiv» och vägledande karaktär förutsätta *kunskaper*, men om sådana icke kunna förutsättas i de flesta frågor

av allmänt intresse, allraminst i detaljfrågor, så måste mätningarna inskränkas till vad de *kunna* ge, nämligen insikt i människors föreställningar, »situationsdefinitioner» och värderingar. Därvid fordras emellertid noggrannhet i registreringen av åsikterna, och så skulle »den våldsamma indelningen enligt ja-nej-alternativet till stor del förlora sin betydelse, då uppgiften ju snarare skulle bli att ordna svaren enligt en slags skala med smärre 'opinionsintervaller' än att pressa in dem i ett alternativschema». En dylik metod, »som gör föreställningsnyanserna åtkomliga» och eliminerar en hel del av anmärkningarna, användes, så som Croner antyder, av Hadley Cantrils institut vid universitetet i Princeton, The Office of Public Opinion Research, och jordbruksdepartementet i Washington. Utrymmet tillåter mig icke att här berätta om metoder och arbete vid dessa centraler, så som jag lärde känna dem under mina studier där våren och sommaren 1942. Det vore säkerligen också önskvärt att vårt svenska Gallupinstitut mera kunde tillämpa dylika metoder. Gallup själv står ej främmande för dem, ett tecken är att svaren beledsagande »comments» mer och mer få rum å hans frågeformulär. Även s. k. open-ending questions (utan fastlagt svarsschema) förekomma där, om ock sporadiskt.

Croner medger emellertid till sist, att det ges en grupp av opinionsfrågor »vilkas svar i ganska stor utsträckning även skulle kunna accepteras som vägledande», nämligen där spörsmålen »ligga så nära de tillfrågades eget erfarenhetsområde, att några ideologiska förvrängningar av verkligheten inte behöver befaras». Frågorna böra vidare »avse de tillfrågades villighet att handla på visst sätt». Exempel på dylika frågor är Gallups berömda frågeserie angående könsjukdomarnas bekämpande 1936—38. Vidare kunna frågor angående faktiska data enligt Croner lämna acceptabla resultat. Dessa äro emellertid inga opinionsfrågor.

Man kan givetvis diskutera Croners bedömning av de möjligheter som stå till buds för opinionsundersökningarna. Att hans varningar i olika avseenden äro välgrundade, torde vara otvivelaktigt. Det svenska Gallupinstitutet kommer säkerligen också att utnyttja de kritiska lärdomar som hans skrift ger. Det startade i en tid, som var föga gynnsam för restriktionslöst frågande och ohämmade svar och har förvisso lidit därav. Det amerikanska Gallupinstitutet, som kan lägga huvudvikten å livsviktiga frågor i en kritisk situation och noggrant följa opinionsskiftningarna i dessa frågor, verkar på ett helt annat sätt realitetsbundet och realpolitiskt. Det hade säkert varit bättre, om man i Sverige dröjt en tid och startat på en bredare bas och med större möjlighet till fria frågeställningar.

Personligen är jag sympatiskt stämd mot undersökningar av detta slag. Jag har sett för mycket av arbetet efter dessa linjer i Amerika och där mött för många intelligenta och kritiska, initiativrika och reformivriga unga människor på detta arbetsfält för att jag skulle kunna avfärda det som en modenyck. Jag tror också, att Croner är väl sträng, då han begränsar opinionsundersökningar med vägledande karaktär till frågor som röra de tillfrågades egen villighet att handla på visst sätt. Jag tror nämligen, att det ges situationer, där det kan

Litteratur

vara av vikt att på detta direkta och snabba sätt få reda på medborgarnas *allmänna och principiella inställning i aktuella och diskuterade politiska frågor*, och även att det är möjligt att i sådana fall vinna relativt tillförlitliga svar, om frågorna enkelt och klart formuleras och ej förutsätta detaljkunskaper. Att lära känna stämningen i folket och opinionens allmänna inriktning och tendens i aktuella frågor av avgörande vikt kan ge ryggrad åt politiken. Ingen har menat att opinionsundersökningarna skulle *ersätta* de representativa organen och vara i sista hand avgörande. Men de kunna ge värdefulla upplysningar om huru långt opinionen i en viss fråga hunnit. Jag tror också liksom Gallup, att det enkla folket ibland ser längre, klarare och mera fördomsfritt än politikerna, som bitit sig fast i tränga och förlegade synpunkter. I Amerika ha »the Gallup polls» i många fall visat vägen för dröjande och tveksamma kongressmän i livsviktiga frågor, ej minst i sådana som röra Amerikas insats i nuvarande världskris. Men givetvis fordras det alltid av undersökningen, att den går fram med största omsikt och kritik och ej förutsätter för mycket kunskap om detaljer. Och har Croners aktualisering av den amerikanska diskussionen kunnat bidra till att ge de svenska opinionsundersökningarna en vidgad kritisk blick och en bredare vetenskaplig bas, så har den redan därmed gjort sin nytta. Jag tror för min del att den därutöver kan få en vidare betydelse. Även om den i vissa fall skulle ha skjutit över målet, ger den med sin kritiska hållning och sitt ganska respektlösa grepp på frågorna ett starkt incitament till diskussion av viktiga problem, viktiga både för demokrati och vetenskap.

Einar Tegen.

Fritz Croner: Gallup eller opinionsundersökningarnas problem. Stockholm 1943. Natur och kultur. Pris kr. 7: 50.

»MÄNNISKAN ÄR SIG EVIGT LIK»

För ingen tidigare svensk generation har vägen till antikens Grekland och dess rika kulturliv så jämnats som för nutidens svenskar. Skalder och vetenskapsmän ha mobiliserat sina bästa krafter för uppgiften. Claes Lindskog har översatt Thukydidens, Herodotos och Platon; Emil Zilliacus Aischylos; Hjalmar Gullberg Euripides och Sofokles; Ivar Harrie Plutarchos och i samarbete med Gullberg även Aristofanes. Samtidigt ha Martin P:son Nilsson, Claes Lindskog, Hans Larsson, Ernst Nachmanson, Malte Jacobson, Axel Persson, Gunnar Rudberg, Emil Zilliacus, Axel Boethius och Ivar Harrie m. fl. i populärvetenskapliga skrifter kartlagt och analyserat olika företeelser inom det antika Greklands kulturvärld. Skulle nutidens svenskar sakna förståelse för Hellas, så beror det för visso icke på några försummelse från antikforskningens sida.

I sin senaste essaysamling *Människan är sig evigt lik* (Gebers Förlag) har Claes Lindskog givit oss ännu några grekiska studier, präglade av den tankens klarhet, den stilens friskhet, den forskningens bredd och den blickens vidsynthet, som äro Claes Lindskogs kännetecken. Redan titeln antyder, att författaren i främsta rummet dröjer vid de primära livs- och kultursidorna — ty det är ju inom dessa, som titelns tes främst gäller. Ju högre upp man kommer i kulturföreltelsernas rangskala, desto mera kommer differentieringen till synes. På olika områden visar också Lindskogs framställning, hur utvecklingen går vidare till nya livsformer. Det förtjänar emellertid alltid att hållas i sikte, att den mänskliga naturgrunden tidernas omskiftelse till trots i huvudsak är densamma och att den häxan alltid kommer igen. Det är denna illusionsfria sats, som Claes Lindskog vill understryka — och världen skulle ha undgått många desillusioner, om denna historiens beska lärdom mera allmänt hade anammats. Kanske bör man emellertid icke heller glömma, att människornas många illusioner driva utvecklingen vidare och därigenom bliva en i hög grad historiskskapande makt. Det är visserligen sant, vad en grekisk vis en gång har sagt, att det är en *sjukdom* hos själen att älska oätkomliga ting. Men om illusionerna gäller, vad lord Acton en gång sagt om de bästa av dem, om idealen, att de visserligen icke bli realiserade, men att striden om dem bestämmer historiens gång.

På det religionshistoriska området ger Lindskog små intressanta överblickar över odödlighetstrons och nemesislärans utveckling hos antikens hellener. Lindskog gör gällande att odödlighetstanken kommer in i den grekiska tankevärlden österifrån, i sammanhang med Dionysoskulten och den orfiska folkrörelsen. Människans gudomliga själ fick övertaga den odödlighet, som tidigare endast tillerkänts gudarna. Sin fulla utveckling får tanken genom Platon, särskilt i hans dialog *Faidon*. Därifrån har den gått vidare till andra religions- och kulturkretsar.

Nemesistanken är mera främmande för vår moderna tankevärld, ehuru den var en central punkt ännu i Linnés livsåskådning. Lindskog följer även denna tankes hellenska historia. Med sin rika beläsenhet och sin förmåga av säkra distinktioner redovisar han nemesistankens många varianter från antiken till Linné.

Redan Lindskogs religionshistoriska perspektiv föra läsaren in i hellenismens vardagsvärld, ty nemesistanken och odödlighetsläran hade för visso sina djupa förankringar i folkets breda lager och dess vardagsliv. Essäerna om Arbetets ära och om Aspasia och kvinnofrågan i *Atén* ge oss kanske dock än djupare inblickar i hellenismens sociala urgrund. Artikeln om Aspasia leder lätt tanken till Lindskogs lysande essäsamling »Grekiska kvinnogestalter». Till dessa studier sluter sig värdigt den förnäma artikeln om Sokrates. Det är en rikt nyanserad bild, som Lindskog här ger oss av det antika Greklands kanske största gestalt. Men samtidigt har den en klarhet och en konkretion, som gör den till ett konstverk.

Samlingens sista avdelning utgöres av en serie dagspolitiska artiklar från de båda världskrigen. Det är måhända tvivelaktigt, om

Litteratur

»människan är sig evigt lik». Det är emellertid säkert, att författaren av denna essäsamling visar samma rika humanistiska bildning, samma humana livssyn och samma förnämliga stilkonst vare sig han skildrar antika ödestragedier eller moderna världskrig. Så har Lindskog skänkt oss en bok, som väl förtjänar att räddas från bokflodens översvämning och läsas av dem, som önska klarhet och sammanhang i historiens rika, brokiga värld.

G. A.

KORT OM BÖCKER

Med *R. Hummerhielm*, Nordisk folkrättslig litteratur 1900—39 (efter förf:s frånfälle utg. av *Nils Nilsson Stjernquist*) ha vi fått en mycket nyttig bibliografisk översikt över bidragen från de nordiska länderna till den folkrättsliga litteraturen under de fyra första decennierna av detta århundrade. Omfånget jävar den ibland hörda meningen, att dessa skulle vara få. Och kvalitativt intar den nordiska folkrättsliga litteraturen ett framstående rum — man behöver endast erinra om namnen Åke Hammarskjöld, Östen Undén, Chr. Lange, Axel Möller, F. Castberg, A. Ræstad och R. Erich, för att nu bara nämna ett par representanter från vart och ett av de nordiska länderna. Bibliografien börjar med 1900, då tanken på en internationell rätt och tron på dess möjligheter vinner allmänna utbredning och blir var mans egendom, och slutar med 1939 — sällan har ett arbetes kronologiska avslutning så fullständigt sammanfallit med den faktiska verkligheten.

Det väcker vemodiga känslor att initiativtagaren till arbetet, Ragnar Hummerhielm, ej före sin mänskligt att döma alltför tidiga bortgång i mars 1941 i tryck hann få se arbetet, som han nedlagt många års intresse och möda på. Men med odelad tillfredsställelse lägger man det från sig, när man konstaterat den goda frukten av hans möda och det grannliga och samvetsgranna sätt, på vilken den inbärgats av hans kunnige kamrat Nils Nilsson Stjernquist.

Bror Olsson.

Professor *Gunnar Myrdals* skrift *Amerika mitt i världen* är visserligen ohejdat tendentiös men tillhör den aktuella litteratur, som ingen vaken åskådare av världshändelserna kan underlåta att ta del av. Hans prognoser om Amerika flöda, kanske ibland för prognosens egen skull. Men de flesta angå även oss och vårt eget lands framtid.

E. H.